

ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ ДАР «ШОҲНОМА»-И АБУЛҚОСИМ ФИРДАВСӢ

НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ В «ШАХНАМЕ» АБУЛКАСИМА ФИРДАВСИ

NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS IN «SHAHNOMA» BY ABULKASIM FIRDAVSI

Шарифова Гулпарӣ Ҳамдамовна, н.и.ф., дотсент мудири шуъбаи илм ва инноватсияи Донишқадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент (Тоҷикистон, Панҷакент)

Шарифова Гулпарӣ Ҳамдамовна, к.ф.н.зав. отдeлом науки, преподаватель таджикского языка и литературы Таджикского педагогического института в городе Пенджикенте (Таджикистан, Пенджикент)

Sharifova Gulpari Hamdamovna, Candidate of Philological Sciences, Head of the science department, Lecturer of Tajik language and literature at the Tajik Pedagogical Institute in Penjikent, **E-mail:** pamir555@inbox.ru

Калидвожаҳо: «Шоҳнома», Абулқосим Фирдавсӣ, қаҳрамон, худшиносӣ, таърих, асотир, ривоят, миллат, ҳаким, истиқлолияти руҳӣ, асари беназир, достон.

Дар мақола муаллиф роҷеъ ба худшиносии миллӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ, истиқлолияти руҳӣ дар он, таъриху фарҳанг ва маданияту озодӣ, тасвири қаҳрамонони ин асари беназир иттилоъ медиҳад. Ӯ менигорад, ки инъикоси ривоёту таърихи халқи худ, шинохти ҷабҳаҳои он, тавҷам кардани асотирӣ таърих, пайвасти руҳонии шоҳномасаро ва қаҳрамонони он, балки кулли ҳаёти ин ҳамосасарои беназир, беишбӯҳа, барои пойдор гардонидани коҳи сухан, бузург аст. «Шоҳнома» бо эҷод гардидани таъриху тамаддуни халқи форсу тоҷикро мунъақис карда, фалсафаву ҳаётро тариқи назми волову фаҳмову равон ифшо намуд, ин шоҳасар хазинаи тиллоии фарҳанги гании халқи тоҷикро зиннатбахш аст.

Ключевые слова: «Шахнаме», Абулкасим Фирдавси, герой, самопознание, история, миф, легенда, народ, мудрец, духовная независимость, уникальное произведение, повесть.

В данной статье автор сообщает о национальном самопознании в «Шахнаме» Абулкаси́ма Фирдавси, духовной независимости, истории, культуре и свободе. Дает характеристику героям в этом уникальном произведении. Поэт видит отражение истории своего народа, признает аспекты ее легенд и истории, духовную связь своих героев на протяжении долгой истории с современной эпохой. «Шахнаме» раскрыла историю и легенды, героизм и борьбу, любовь и предательство, победы и поражения, философию и жизнь через высокую, ясную и богатую поэзию. Этот шедевр таджикско-персидской литературы является бесценным сокровищем богатой культуры таджикского народа.

Keywords: «Shakhnoma», Abulkasim Firdavsi, hero, self-knowledge, history, myth, legend, people, sage, spiritual independence, unique work, story.

In this article, the author talks about national consciousness in «Shakhnoma» by Abulkasim Firdavsi, spiritual independence, history, culture and freedom. He gives a description of the heroes in this unique work. The poet sees a reflection of the history of his people, recognizes aspects of its legends and history, the spiritual connection of his heroes throughout a long history with the modern era. «Shakhnoma» revealed history and legends, heroism and struggle, love and betrayal, victories and defeats, philosophy and life through high, clear and rich poetry. This masterpiece of Tajik-Persian literature is a golden treasure of the rich culture of the Tajik people.

Танини гӯшнавози ин мисраъҳои ҷовидонаи Ҳаким Абулқосим Фирдавсӣ намоди олии шеърӣ зебо, рӯҳи осебнописанди шоирро зиндаву поянда медорад. Оре, Шоҳнома саросар намоди олии худшиносии миллист, балки фаротар аз он. Беҳтар аз ин мисраъҳоро наметавон ташреҳ дод: салис, равон, оддӣ, вале ба маъно – дар арши аъло!

**Биноҳои обод гардад хароб,
Зи борону аз тобиши офтоб.
Пай афкандаи аз назм коҳе баланд,**

*Ки аз боду борон наёбад газанд.
Намирам аз он пас, ки ман зиндаам,
Ки тухми суханро парокандаам.*

Тақдими китобҳои арзишманди адабиёти форсу тоҷик «Шоҳнома» ва «Тоҷикон», ки чун шоҳкориҳои беназири миллат эътироф гардидаанд, аз ҷониби Сарвари тоҷикони ҷаҳон, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, иқдомест, боиси фараҳу нӣиши мардуми соҳибтамаддуну китобдӯст ва шеърпарвари тоҷик. Зеро, баробари ворид шудани ин армуғони воқеан арзанда ва пурҳикмат, дар арафаи ҷашни 35 солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба ҳар хонадон файзу баракат, эҷозу саҳо ворид шуда, маърифатнокӣ ва соҳибхирадӣ ҳукмрон хоҳад шуд. Китоб ва китобдорӣ барои мардуми тоҷик, яке аз муқаддастарин дорой махсуб мешуд. Аз қадимулайём, ин дорой дар шакли дастхатҳову китобҳои арзишманди илмиву динӣ, чун Қуръони азимушшаън ва девонҳои бузургони адибони классикамон дар хонадони мардуми фарҳангоини мо ҳифз карда мешуд.

Интишор ва тақдими «Шоҳнома» и безаволи Абулқосим Фирдавсӣ, ки ҳуввияти миллии моро тариқи назми воло баланд мебардорад, фоли нек аст. Оре, Ҳаким Фирдавсии Тӯсӣ, барои аҳли башар ҳамосае офарид, ки назираш дар дунё нест. Воқеан ҳам, «Аҷам зинда кардам бад-ин порсӣ», гуфтани шоир ҷон дорад, чаро, ки «Шоҳнома» бо эҷод гардиданаш, таъриху тамаддуни халқҳои тоҷику форсро тариқи назми волову фаҳмову равон ифшо намуд, ин шоҳасар ҳазинаи тиллоии фарҳанги ғании халқи тоҷикро зиннатбахш аст.

«Шоҳнома» шоҳи номаҳоест, ки улғуи ҷавонмардиву одамгарӣ, қаҳрамониву футувват, растагориву нубувват буда, дар амвоҷи растахези вожаҳо, номҳо, шаҳрҳо, шоҳигариҳо, қаҳрамонӣ, асолат, ғирев, шодӣ, пар мезанад. Мавзуи ин шоҳкориҳои олӣ ҳеҷ гоҳ «наёбад газанд» ва имрӯзу фардоҳои дигар низ «тухми суханаш пароканда хоҳад монд».

«Шоҳнома» як мактаби ватандорӣ аст, ки дар он тамоми таърихи бесобиқаи халқи тоҷик, андешаву оро, динҳову илму фалсафа, қаҳрамонӣ ва зиндагии асотирии миллати мо, балки насли одамизод аз азал то замони ҳаким Фирдавсӣ дар рӯи Замин аст.

Истиқлоли рӯҳӣ ва хирад дар «Шоҳнома»и Ҳаким Абулқосим Фирдавсӣ ҷунон бузургу мондагор аст, ки хонандаи он дар қиболи оғай ёфтан аз қаҳрамониҳои Рустаму таҳаммулпазирии Сиёвуш, раднопазирии Гурдофарид, вафодории Таҳмина, мардигарии Коваи оҳангару хунҳории Заҳҳок, маккории Судобаву наққорӣ Гуштосп ҳамчунин дар худ ҷавонмардӣ ва шикастнопазирии ниёғони баномуси худро мебарорад. Худшиносии миллии хонанда аз фидокориҳои нотақрору наҷибӣ қаҳрамонон боло мегирад ва таълимоти бузурги шоир барои шинохти таърихи ниёгон, гузаштагонӣ номвари хеш ва дарёфти арзишҳои олии инсонӣ кумак мекунад.

Мисоли рушан, достони пурфӯҷиҳои «Рустаму Сухроб» аст. Дар ин достони «пуроби ҷашм», Рустам дар набарди Сухроб номи худро фош накард. Ҳисси ватанпарастии ӯ ба дараҷае буд, ки ӯ барои Эрон ҷони худро нисор мекард. Агар ӯ ба паҳлавони тӯронӣ - Сухроб мағлуб мешуд, аҷаб не, ба рӯҳияи ҷанговаронаш таъсири манфӣ мерасонд ва боиси сарнагуншавии кишвараш мешуд. Рустам ҳамчун ҷанговари Эрон барои муҳофизати кишвари худ камари ҳиммат мебаст. Ӯ ҳамеша рамзи ғолибият буд ва ҷунин монд. Рустам бидуни манфиат ва ҳатто ҷони худ, бо ғалаба кардан ба муқобили Тӯрон, ба хонандаи «Шоҳнома» дарси хештаншиносӣ ва мардонагиро меомӯзонад.

*Ҷунин гуфт Рустам ба Достони Сом,
Ки: «Ман нестам марди орому ҷом.
Ҷунин ёлу ин ҷангҳои дароз,
На воло бувад парваридан ба ноз.
Бубинӣ, ки дар ҷанг ман чун шавам,
Ки бо бору гулранг дар хун шавам.
Ҳар он гаҳ, ки ҷавшан ба бар даркашам,
Замона барандешад аз таркашам.
Яке гурз хоҳам чу як лахти кӯҳ,
Ки ояд ба пешам зи Тӯрон гурӯҳ.
Гар оянд разме қунам бесипоҳ,
Ки хун борад аз абри овардоҳ.*

Хонанда бешубҳа, дар ин дoston ва дostonҳои дигари «Шоҳнома» рӯҳи шикастнопазири абармардҳоро мебинад. Дар худ ҳасoили неку порсоро зинда гардонида, ифтихору ғурури миллиро поянда мегардонад, неқбиниву хирадоиниро пеша мекунад, бунёдкориву созандагиро машъали раҳнамои ҳаёт медонанд.

Магар пирӯзию диловарии бемисли Рустами достон, ки номаш намоди олии тамоми қаҳрамонону паҳлавонои олам аст, сутуданӣ нест? Номии ин «яли гардунсипеҳр» вирди забони паҳлавонони рустамтинати дунёст. Муҳокоти (образи) мондагори қаҳрамонони «Шоҳнома» монои ҳамосаи бемислест, ки қаҳрамони ҷовидонаи он худи Фирдавсии бузург аст.

Инъикоси ривоёту таърихи халқи худ, шинохти ҷабҳаҳои он, тавҷам кардани асотиру таърих, пайвасти рӯҳонии шоҳномасаро ва қаҳрамонони он, бедор кардани ғурури ватандорӣ, балки кулли ҳаёти ин ҳамосасарои беназир, бешубҳа, барои пойдор гардонидани коҳи суҳан, бузург аст.

Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ба масоиле аз қабилҳои худшиносии милливу таърихӣ ва фарҳангӣ дахл намуда, ҳатто дар моварои нооромиҳо, дар соли 1994 анҷумани байналмилалӣ ҳазораи «Шоҳнома» – и безаволи Абулқосим Фирдавсро баргузор намуда буданд.

«Имрӯз «Шоҳнома» ба мо метавонад ҳамчун яке аз сарчашмаҳои асосӣ барои эҳёи дубораи Ватани азизамон хизмат кунад. Ин мавзуи хеле домнадоре аст, аммо метавон далелҳои зиёде овард, масалан сарчашмаҳои аксари суннату ойинҳоро маросими миллии мо, ки имрӯз барои худшиносии миллиамон ногузир зарур ҳастанд, маҳз дар шоҳнома маҳфуз мондаанд» [5]

Фирдавсӣ, ки назмро ба арши аъло расонида, мояи ифтихори тамоми форсизабонони дунё гардидааст, суҳанро беҳтарин неъматҳои Худовандӣ медонад, ва онро дар баробари хирад меғузорад. Зеро бидуни хирадсолорӣ, ба таълимоти ҷаҳонсозӣ ноил нахоҳӣ шуд. Ў бар он бовар аст, пояи ҳама маърифати инсонӣ хирад буда, суҳан рукни асосии он аст. Суҳани ҳубу санҷида дармони ҷони ҳаста аст.

Садои шоир аз қабри асрҳо меояд, ва даъват ба ягонагии худшиносӣ менамояд:

*Суҳан чун баробар шавад бо хирад,
Равони сароянда ромии барад.*

Шоир бар он нукта диққат медиҳад, ки суҳан гуфтан ва ба ҳадаф расонидан, ин анҷоми кор нест, яъне ҳамагон вақт дурри мақсуд ба каф меорӣ, ки «хирадманд бошиву накухӣ». Сароғози зиндагонӣ ва маншагирӣ аз он, аз хулқу атвори некӯ бармеояд. Суҳансари тусӣ гавҳари суҳанро дар мояи он илҳоқ менамояд, суҳанро бемуҳобо, калиди андешаҳои отифии Инсон медонад.

*Ту чандон, ки боӣӣ, суҳангӯӣ боӣ,
Хирадманд боӣшу накухӣ боӣшад.*

Бо он бузургмашрабӣ дар суҳан, Пири тусӣ таъкид менамояд, ки нармағфторӣ ва хирадмандӣ ҷавҳари инсониро муайяну музайян месозад. Агар дуруштӣ сомеи рӯбарӯро ба ҷаҳримҳо дур кунад, суҳани нарма дуртарин фосилаҳоро наздик менамояд. Зевари суҳан дар нарма мулоим гуфтан ва ҷунин шунидани он аст.

*Дуруштӣ зи кас нашнавад нармагӯӣ,
Суҳан то тавонӣ, ба озарм гӯӣ.*

Яъне, дар ҳар давраи замон, ҳақиқат дар ҷилва аст ва ҳар ҷизе ки ҳилоф меравад, бозмегардад: «суҳан ҳарчӣ гӯӣ, ҳамагон бишнавӣ». Бадӣ карда, ҳубӣ умедвор шудан нашомад. Дунё саросар ҳикмат аст ва гаравидан ба некиву накукорӣ метавонад танҳо масири ҳидояткунандае бошад ба сӯи фардоҳои нек.

*Нигар, то ҷӣ корӣ, ҳамагон бидравӣ,
Суҳан ҳарчӣ гӯӣ, ҳамагон бишнавӣ.*

Шоҳнома бо ин азамату бузургӣ баҳри нопайдоканореро мемонад, ки дар он ғаввоси бомаҳорат шино карда, «дурдонаҳои маънӣ» чинад. Бешак, ин «ғаввоси дарёи хирад» худи суҳанофари ҳикматҷӯ Ҳаким Абулқосим Фирдавсӣ мебошад.

Имрӯз халқи фарҳангпарвари тоҷик се шоҳкориҳои бузурги халқи худро бояд омӯзад. Омили асосии худшиносии худогоҳӣ, муаррифи миллати худ, арзишҳои олӣ ва муқаддасоти он, ки таърихи антиқа, расму оину анъана, ривоятҳои таърихӣ, қаҳрамоноҳои ҳамосии моро рӯнамоӣ мекунад, ин «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ, мебошад, ки чун **шачараи халқи тоҷик** шинохта шудааст.

Дигар, тазкираи тақдирсози «Намунаи адабиёти тоҷик»-и сардафтари адабиёти муосири тоҷик, устод Садриддин Айни, ки барои исботи фарҳангу маданияти бесобиқаи халқи тоҷик, дар тазкираи мазкур ном ва ашъори нафаронро овард, ки дар ягон ҷо сабти ашъор надоштанд ва шоирони гумному номашхур ҳисоб меёфтанд, баъди шикасти «садҳҳои сангин» ва пофишориҳои фардони дилсӯзи миллат, билохир, интишор гардид, дахсолаҳо китоби рӯйимизии бародарони эронӣ афғон гардид (онҳо аз ин тазкира чандин шоирони гумноми эронӣ афғонро пайдо карда, ба жанри тазкира таваҷҷуҳ намуданд ва пайравӣ карданд.) **шиносномаи халқи тоҷик** гардид.

Минбаъд, ин анъанаи диёрдорӣ ва меҳанпарастиро академик Бобочон Ғафуров дар шоҳасари «Тоҷикон», ки саропо таъриху тамаддуни қухани на танҳо халқи тоҷик, балки тамоми миллатҳои Осиёи Миёна ва Мовароуннаҳрро бозгӯ мекунад, – **шаҳодатномаи халқи тоҷик** номиданд.

Ин асрҳо, бегумон, давоми мантиқии ҳамдигар мебошанд ва омӯхтани ин шоҳасарҳо боиси сарфарозии сарбаландист, ки барои ба ҳонадони ҳар як тоҷик расонидани ин ганҷҳои сухан, дастгирии бевоситаи саховатмандонаи Садри муаззами кишвар, Сарвари тоҷикони ҷаҳон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ниҳоят бузург ва нақшгузор аст.

Дар қатори ин се нафар нобиғони миллат, Сарвари кишвар, Қаҳрамони халқи тоҷик, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон низ посдоранда ва муттаҳидкунандаи ин се насл ба шумор мераванд. Сарвари кишвари тоҷикон, бо ҳадафҳои дурбинонаи худ, дар роҳи истиклолияти рӯхиву равониву фалсафии халқи тоҷик бо дарки шинохти хувият ва таърихи пурифтихори худ, ҳамчун **Қаҳрамони халқи тоҷик** зиндаву ҷовидон хоҳанд монд!

АДАБИЁТ:

1. Абулқосим Фирдавӣ. Ахтарони адаб. Шоҳнома.-Душанбе, Адиб, 2007.- 474 с.
2. Абулқосим Фирдавӣ. Шоҳнома.-Душанбе, Адиб, 1988, Ҷилди 3.-527 с.
3. Абулқосим Фирдавӣ. Шоҳнома.-Душанбе, Адиб, 1989, Ҷилди 5.-466 с.
4. Гочмурадова Гулнар, Мырикова Анна Валериевна. Концепт «Идеального правителя» в поэме «Шахнаме» А.Фирдоуси // Каспийский регион: политика, экономика, культура: журнал. - 2021, № 3. – С. 94-101.
5. Камол Насрулло. «Тоҷикон» ва «Шоҳнома» – шиносномаҳои башарии тоҷик, Минбари халқ, 17 январи соли 2024, № 3(1451).